

# Az oktatás története Csengelén

Lantos István – Lantosné Horváth Irén

## Bevezető

A község lakosaiként, és a csengelei Általános Iskolában dolgozó pedagógusokként, élénken érdeklődünk az iskola története, jelene és múltja iránt. Eddigi munkánk során nagyon megragadott bennünket a csengelei em-berek egyszerű élete, mentalitása. Hihetetlen kép rajzolódott ki előttünk az itt élő gyermekeket, és pedagógusokat megismerve. A hagyományok mély tisztelete és megtartása jellemzi az oktatást, sokan emlékeznek még a régi idők tanyasi iskoláira, amelyeket utólag is valamilyen áhítatos tisztelet övez.

Sokat beszélgettünk az itt élő idős emberekkel is, kiknek lenyűgöző történeteit a régi időkről is igyekeztünk belecsempészni tanulmányunkba. Nagyon fontosnak tartottuk a dokumentumok feldolgozása mellett ezeknek a történeteknek az értelmezését is, mert az iskola valódi ethosát csak ezek a-lapján ismerhetjük meg igazán. Dolgozatunk megírásához levéltári anyago-kat, újságcikkeket, az iskolai anyakönyveket és egyéb dokumentumokat használtunk fel, illetve régi iskolai tanulókkal, idős kollégákkal beszélgetve próbáltuk a csengelei oktatás történetét megismerni.

Téma megközelítésünk egyik sarkalatos pontja a belterületi iskolát övező tanyai kisiskolák működése, kultúráközvetítő szerepének megvizsgálása is.

## Az első népiskola létrejötte

Csengele a hagyomány és az írások szerint már a középkorban lakott terület volt. Az Árpád-kori templomrom is bizonyítéka ennek, s feltételezhető, hogy írástudó papja is volt. A török hódoltság alatt ez a terület az elnéptelenedés következtében kulturálisan elmaradott volt, és ez az 1800-as évek közepéig így is maradt. Az oktatás tömegessé, általánossá válása mégis csak a kiegyezés (1867) után valósulhatott meg. Amikor Eötvös József a Vallás-és Közoktatási Minisztérium vezetője lett, szilárd elhatározása volt, hogy befejezi a magyar közoktatás polgári átalakítását - azt a folyamatot, amely 1848-ban elkezdődött.

Ebben a többlépcsős folyamatban abszolút elsőbbséget élvezett a népoktatás ügye. 1868. június 23-án terjesztette elő a népoktatásról szóló törvényjavaslatát, amelyet a parlament hosszas vita után elfogadott, majd december 15-én szentesítette a király. Ezzel Magyarország első népoktatási törvénye, az 1868 évi 38. törvénycikk.<sup>1</sup> A törvény elrendelte az iskolakötelezettséget 6-12 éves korig, tandíjmentességet a rászorulóknak, hatosztályos elemi népiskola létrehozását, minden gyermek anyanyelvén történő tanítását. A törvény következtében országsszerte épültek az igényeknek megfelelő népiskolák, de a periférikus területeken több évtizedes lemaradással indult csak meg az oktatás.

Csengelén is nagy késéssel nyitotta meg kapuit az első oktatási intézmény. A település múltját kutatva évtizedekig kétséges volt az első iskola létrejöttének dátuma. Ma már tudjuk, hogy 1890. október 1-jén kezdődött meg az oktatás a belsőcsengelei iskolában. Az épület 1 előcsarnokból, 1 tanteremből, 2 szobából, 1 konyhából és éléskamrából állt. Hozzá tartozott 4 hold földterület is.<sup>2</sup>

Újabb iskolák létrejöttében nagy szerepet játszott Szeged Város Közgyűlése 1895. november 19-én meghozott 355/895. számú határozata<sup>3</sup>, mely szerint a város tanyavilágában 9 új iskolát építenek, közte egyet Csengele felső részén. Előírták, hogy *"mindezen iskolák már a magyar állam ezredéves fennállása emlékévében, vagyis 1896. év október hó 1-jén rendeltetésüknek átadhatók legyenek"*.<sup>4</sup> A város 1896-ban rendkívüli közgyűlésen tért vissza az iskolák ügyére. A felépítésükre 45 ezer forintot szavazott meg.

Egy bizottság jelölte ki az építési helyeket. Csengelén 6 hold földterületet biztosítottak az iskolának.<sup>5</sup> Május hónapban a városi mérnökség elkészítette a terveket, mely a költségeket 32.023 forintra redukálta le<sup>6</sup>, majd június hónapban 36.327 forint 51 krajcárban határozta meg. Tehát egy iskola költségét 4036 forint 39 krajcárban állapították meg, és ebben a melléképület költségei is benne voltak.<sup>7</sup> A költségeket igen szűkre szabhatták, mert két versenytárgyalást is tartottak. Az elsőt még négy iskolára jelentkezett kivitelező, de a másodikon már egyre sem. Sokáig úgy gondolkoztak, hogy házi kivitelezésben fogják az épületeket felépíteni.<sup>8</sup> A vállalkozókkal történő egyezkedés sem vezetett eredményre.<sup>9</sup> 1896 szeptemberében jelent meg egy újabb hír az iskolákról, mely szerint Tóth Antal népiskolai felügyelő a város megbízásából kiverette az építkezéshez szükséges vályogot. Az egész ügy körüli zűrzavart jelzi, hogy egy tanfelügyelőt bíztak meg az építőanyag beszerzésével és szállításával, holott az a városi gazdasz dolga lett volna. A Szegedi Híradó című napilap is rosszállását fejezte ki emiatt.<sup>10</sup> A több mint 100 000 vályogot télire betapasztották, hogy *"tavasszal megmozduljanak, és belőlük falak emelkedjenek, amelyek között a tanyai gyermekek a népnevelés áldásában fognak részesülni"*.<sup>11</sup> 1887. február 5-re tüzték ki az újabb versenytárgyalást, amelyre két pályázó jelentkezett. Ádok István ajánlatát fogadták el, amely a 45 ezer forintos előirányzatra 5%-os ráfizetést kért. 1897 tavaszán megkezdődött az építkezés.<sup>12</sup> Ősszel a tanulók birtokba vehették a Templomhalmi iskolát. Az épület falára felkerült egy tábla a következő szöveggel:

HAZÁNK EZERÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE SZEGED SZAB. KIR. VÁROS 1896
--

Tehát a millennium tiszteletére nem a Belsőcsengelei, hanem a Templomhalmi iskola épült, bár az csak egy éves késéssel, 1897-ben készült el. Érdekes adalékként szolgál, hogy az emléktábla a Templomhalmi iskola eladása után került elő 1996-ban a Polgármesteri Hivatal raktárából, éppen időben, a csengelei oktatás 100. évének megünneplésére helyezték el a belterü-

leti iskola (Belsőcsengelei iskola) falára.<sup>13</sup> A Templomhalmi iskolában az oktatás 1897. november 3-án indult meg.<sup>14</sup>

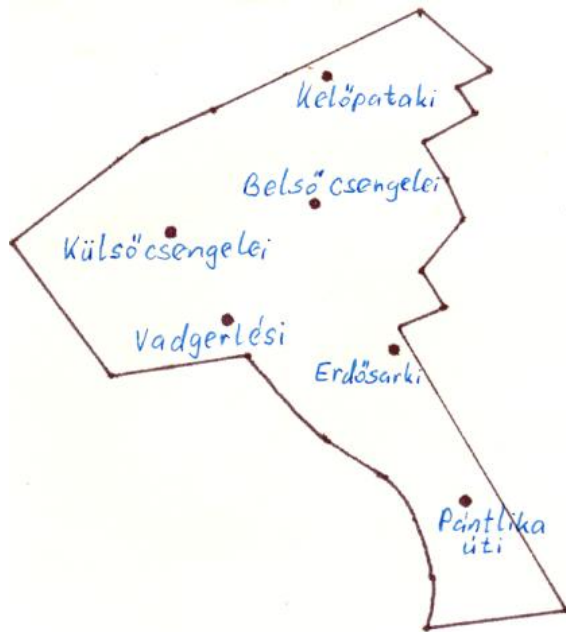
Ezt követően a fejlődés gyorsabb ütemben haladt. Eötvös munkájának gyümölcse tehát ezen a területen 30 éves késéssel jelent meg. Korabeli becslések és felmérések alapján 1868-ban a gyerekek 48%-a járt iskolába, 1872-re 55%, a századforduló táján, 1896-ban 79% az iskolát látogatók száma. Másfelől az is tény, hogy a fejlődés korántsem volt töretlen. Eötvös József 1870-ben beterjesztett jelentése szerint a községek 15%-ában semmiféle iskola nem volt. 1869-es adatok szerint a kis községekben egy tanítóra 25-30 gyerek jutott. A városokban ez a szám 200 fölé is emelkedhetett. Amint látjuk, a tanköteleseknek csak a fele járt iskolába. A helyzetet tovább nehezítette a meglévő népiskolák nagy részének hihetetlenül elhanyagolt állapota. Olyan termekben szorongtak a tanulók, amelyek sem közegészségesen, sem pedagógiaileg nem feleltek meg.<sup>15</sup> Mindezt tetőzte a néptanítók alacsony száma és színvonal alatti képzettsége. Nem ismerték a kor színvonalas taneszközeit, szemléltetőeszközeit.

Ebben a szellemiségben lépett be hazánk a millennium évébe, és a Belsőcsengelei, valamint a Templomhalmi (Külsőcsengelei) iskola falai között már folyt az oktatás. 5-10 km-es távolságokból, a tanyavilágból jártak ide a tanulók, ahol egy tanító egész nap, délelőtt és délután is tanított.

## Újabb népiskolák épülnek

A népesség viszonylag gyors növekedése, a tanyavilág fejlődése és a törvény lehetővé tette újabb iskolák építését. 1908-ban épült fel a Kelőpataki, a Pántlika úti (Alsócsengelei) és a Vadgerlési (Mételyesi) iskola. Ezen iskolákhoz szolgálati lakást is építettek. Az iskolák elnevezése az emberek gazdag képzeletvilágát tükrözi, sőt gyakran valamilyen megfogható jelzőt alkalmaztak. Az 1914 előtti közigazgatási térképen egyszerűbb elnevezésük van, főleg a helyükre vonatkozik (Alsócsengelei iskola, Felsőcsengelei iskola, Külsőcsengelei iskola, Belsőcsengelei iskola).<sup>16</sup>

Az iskolák Csengele területének széléhez estek közelebb, s alkottak kisebb kulturális központokat.<sup>17</sup> Egytanerős, egész napon tanító iskolák vol-



*Csengele iskolái*

tak, de igen lelkes, hivatásuknak élő tanítókkal. Az így kialakult tanyasi iskolák jelentős kulturális szerepet töltek be a település életében<sup>18</sup>, a felnőtt lakosság igényeit, művelődési törekvéseit is kiszolgálták. Sok esetben hivatalos ügyek intézésének is helyszíne volt az iskolaépület. A tanyán élők zöme a tanítók segítségét kérte hivatalos iratok, marhalevelek, adásvételi szerződések, sőt magánlevelek megírásához is. A tanyai nép nagy becsben tartotta a nevelőt, gyakori volt az ajándékozás, kóstoló küldése.<sup>19</sup>

Idős emberek elbeszélései gazdag anyagot nyújtottak kutatásainkhoz. A század elején még gyakori volt, hogy csupán az írás-olvasás megtanulásáig, egy-két évig tanultak a gyerekek. Két idős bácsi történeteit is meghallgattam a korábbiak során iskolai emlékeikről, akik ma már nem élnek. Hell Istvánnal beszélgetve kirajzolódott előttem a század elejének iskolaképe. A Templomhalmi iskolába járt 1912-től. Az itt folyó oktatás egy tanteremben



*A belsőcsengelei "öreg" iskola*

valósult meg. Igen szigorú nevelésben részesültek a gyerekek, ha valaki nem jól teljesített vagy csintalankodott, könnyen kiérdemelte a "körmöst", vagy büntetésként délután kellett plusz feladatokat megoldania. Nem voltak tankönyvek, ha voltak is, akkor azt elődeiktől örökölték. Hátratett kézzel ültek a teremben, és figyelték a tanár előadását. A számoláshoz és íráshoz nem füzetet, hanem palatáblát és a hozzá tartozó irkát használták. A dolgozatfüzeteket nem vitték haza, hanem a felmérőket ebbe írták, és igen sok körmöst lehetett kapni, ha rácsöppent a tinta a füzetre. Amíg a tanár az első osztályosokkal foglalkozott, addig a már írni tudók különböző gyakorló feladatokat kaptak. A második-harmadik osztályosokat gyakran kiküldték a tanterem egyik oldalára, hogy ott folyamatosan mondják a szorzótáblát, és így rögzítsék. Az iskola másik oldalán a negyedik-ötödikeseket rábízta egy jó tanuló nagyobb diákra, aki verseltette vagy énekeltette őket. Sokszor ezek a tanítók a jobb képességű gyerekeket házkörűli munkákra fogták be. Ezt a diákok kitüntetésnek vették, és szívesen segédkeztek a tanító konyháján, vagy kertjében.<sup>20</sup>

A fejlődésbe, a hathatós előrehaladásba sajnos az I. világháború itt is közbeszólt, a tanítókat elvitték katonának.<sup>21</sup> Hárman is hősi halált haltak. Tölcséry Ferenc emlékét a Belsőcsengelei, Macsuga Jánosét a Vadgerlési és Nagymihály Lajosét pedig a Pántlika úti iskolában kis márványtábla örökítette meg. Ezeket a táblákat a múzeum munkatársai leszerelték, s most az ópusztaszeri emlékpark iskolájának falát díszítik - örök emlékezősként a házáért meghalt tanítókra.

A HAZÁÉRT HŐSI HALÁLT HALT  
**TÖLCSÉRY FERENCZ**  
ÁLL. EL. TANÍTÓ EMLÉKÉRE  
EMELTETTÉK SZERETŐ KARTÁRSAI  
1924. ÁPRILIS HAVÁBAN

A HAZÁÉRT HŐSI HALÁLT HALT  
**NAGYMIHÁLY LAJOS**  
ÁLL. EL. TANÍTÓ EMLÉKÉRE  
EMELTETTÉK SZERETŐ KARTÁRSAI  
1924. MÁJUS HAVÁBAN

A HAZÁÉRT HŐSI HALÁLT HALT  
**MACSUGA JÁNOS**  
ÁLL. EL. TANÍTÓ EMLÉKÉRE  
EMELTETTÉK SZERETŐ KARTÁRSAI  
1924. JÚNIUS HAVÁBAN

## Iskolaépítési program Klebelsberg minisztersége alatt

A húszas évek elejének fokozatos konszolidációját nagymértékben elősegítette, hogy a Bethlen-kormány kultuszminiszteri tárcája egy valóban rátermett kultúrpolitikus, Klebelsberg Kunó kezébe került. A magyar társadalom belső szerkezetének fokozatos és igen óvatos átalakítását az iskoláztatás tartalmának átalakításával, egyfajta tudásberuházással kívánta megvalósítani.

Szükség is volt erre a modernizációra, mivel a dualizmus korából átörökített társadalmi rétegek hiányosságokkal küszködtek, nem feleltek meg a kor követelményeinek. Nagymértékű volt az abszolút iskolázatlanság. Minden rétegre jellemző volt a szakmai-szakszerű műveltség alacsony színvonala. A középrétegek szakképzettsége, szakmastruktúrája már nem felelt meg a követelményeknek.

A húszas évek elején ez a küzdelem a kultúra síkján folyt, katonai felhangok még nem játszottak közre. "A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá" - jelentette ki Klebelsberg 1922 júniusában, amikor a kultuszminiszteri széket elfoglalta.<sup>22</sup>

## Népoktatás

Klebelsberg kultúrpolitikájának egyik "vezérmotívuma" volt a magyar néptömegek műveltségi színvonalának emelése, " *Nem elegendő, ha a nép megtanul "egy picit írni, egy picit olvasni, egy picit számolni"*. A pusztán elemi ismeretek félműveltsége rosszabb a teljes tudatlanságnál.<sup>23</sup>

Klebelsberg népiskolák tömeges felállításával és az iskolán kívüli népművelés megszervezésével kívánta a tömegek kulturáltságának, műveltségének színvonalát emelni. A nyolcosztályos népiskola gondolatát eleve illuzórikusnak tartotta mindaddig, amíg "az iskolahelyiségek kérdése megoldva nincsen."

1926-ban és 1927-ben óriási népiskolai program bontakozott ki. 1926-ban törvényt hoztak a "mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról" (1926. évi 7. törvénycikk).

Az országot 5 km sugarú körökre osztották, és törvénnyel kötelezték a törvényhatóságokat vagy a földbirtokosokat, hogy népiskolát állítsanak. Három esztendő alatt ötezer tanyai tanterem épült Magyarországon. A legmodernebb típusútervek felhasználásával, téglafalakkal épült, vörösfenyő padlózattal, hatalmas ablakokkal és palatetővel ellátott épületek voltak ezek. Az iskolákhoz háromszobás tanítói lakás és téglából épített udvari melléképületek csatlakoztak.

A tanyavilág elmaradottságának csökkentésére Csengelén is minden meglévő iskola mellé építettek egy tantermet 1926-ban, a "kisiskolákat". Az egytantermes, egytanerős iskolák szerepét átvette a fejlettebb, kettő tanulócsoporthoz tartozó oktatás. Ekkor már általában egy tanítópár irányította az oktatás folyamatát egy-egy iskolában. A feleség az alsó tagozatos gyerekekkel külön tanteremben végezte munkáját, míg férje a másik tanteremben a felsősökkel foglalkozott. A tanítók a környékbéli nagyobb városokból érkeztek a tanyára, sokszor váltogatták egymást.





*A Pántlika úti iskola*



*Hófehérke előadás a Templomhalmi iskolában (1939)*



*Az Erdősarki iskola*

A csengelei iskolák körzetileg 1908-ig Szeged Alsó- és Felsőtanyai Igazgatóságához, 1908-1922 között a Felsőtanyai Igazgatóságához, 1922-1924 között a Felsőközponti Igazgatóságához tartoztak. 1924-ben a vallás- és közoktatási miniszter 1309/1924. VIII. b. számú rendeletére önálló igazgatóság alakult Csengelén, de idecsatolták a felsőközponti Vedresszéki és az Erdőközi iskolát, majd 1933-ban a Szentévi iskolát, melyek 1944-től újra Felsőközpont-hoz tartoztak. 1926-ban megépült az igazgatói iroda és a hozzá tartozó szolgálati lakás is (ma az I. számú háziiorvosi rendelő).

Érdekesség volt, amikor a címercserék történtek az iskolákban, az igazgatói irodánál (Felszabadulás u. 17.) egy alapító iratot találtak az igazgató aláírásával és pecsétjével, aki azt a címertábla alá helyezte 1926-ban. Sajnos az irat eltűnt.

Klebelsberg tervei között szerepelt a tankötelezettség 14 éves korig való felemelése, de ennek a feltételei akkor még nem értek meg. A miniszter elképzelése szerint a nyolcosztályos népiskolát fokozatosan, lépésről lépésre

kellene meghonosítani. Először nem kötelező jelleggel, a helyi szervek kívánsága alapján. Csak 1940-től tartotta reálisnak a nyolcosztályos népiskola országosan kötelező bevezetését.

1927-ben nagyszabású program indult az iskolán kívüli népművelés fejlesztésére. Szükség volt rá, hiszen az ország 6 éven felüli lakosságának 12 százaléka analfabéta volt. Önművelő egyesületeket akartak létrehozni, ahol a felnőtt lakosság elsajátíthatja az írást-olvasást. A hatalmas költségekkel induló mozgalom néhány év múlva elhalt, s csak a 30-as években - gazda-tanfolyamok, iparos körök alakjában - éledt újjá.

A reformok keresztülvitele nem volt könnyű. A törvényhatóságok és a földbirtokosok fényűzésnek tartották a tömegek iskoláztatását. A minisztérium csak szankciókkal tudta a felülről irányított reformokat megvalósítani. De azok is ellenálltak, akik számára meghirdették. Szegényparaszt és munkásszülők ezreit kellett megbüntetni azért, mert gyermekeiket nem engedték iskolába. Az ok most is ugyanaz, mint régen: télen nem volt ruha, amelyben a gyerek iskolába mehetett volna, nyáron pedig nélkülözhetetlen volt minden munkáskéz.

## A 30-as évek nevelése

A korszak népoktatását illetően figyelmet érdemel a nyolcosztályos népiskola kialakulásának folyamata. Mint már láttuk, a gondolat Klebelsberg-től sem volt idegen, aki - a kormányzó felkérésére - elkészítette a nyolcosztályos népiskola bevezetésének tízesztendős programját. A gazdasági válság megakadályozta ennek gyakorlatba való átültetését. Időközben Budapesten és néhány más nagyvárosban kiépült a népiskola hetedik és nyolcadik osztálya. Az 1937/38-as tanévben kb. 7000 elemi iskola közül kb. 100 volt nyolcosztályos.

A nyolcosztályos népiskola felállítását az 1940. évi 20. törvénycikk mondta ki. Eszerint a tankötelezettség hatéves korban kezdődik és kilenc évig tart. Az iskola 8 tanéven keresztül mindennapi, a kilencedik évben pedig havonkénti egy alkalommal gyakorlati ismereteket nyújt.

A szorgalmi időszak a felső négy osztályban nem szeptembertől júni-





### *Iskolai pecsétek a Szegedhez tartozás korából*

usig, hanem csak október közepétől április közepéig tart. Ez a helyi igényeknek megfelelően meghosszabbítható. Ha a tanuló átlagon felüli tanulmányi eredményt ér el, akkor a nyolc osztály elvégzésével szakközépiskolában tanulhat tovább.

Az 1940. évi 20. törvénycikk gyakorlati megvalósulásának a háború állta útját. Csengele egyre inkább fejlődött, egyre többen települtek le a tanyákon, növekedett a lakosság lélekszáma.

Ezekben az iskolákban 1940-ig 6. osztályig jártak a tanulók. Tanulmányaik befejezése után a gyerekeknek még két évfolyam ismétlő osztályt írtak elő, melyben gazdasági ismereteket, és a korábban tanultakat ismételték át. Ezek a foglalkozások csak heti két alkalommal voltak.

1942-ben ismét új iskolát - Szeged-Erdősarki Iskola néven - adtak át, s nagyon hamar benépesedett, sok munkát adva az odahelyezett Dóczi házaspárnak.

A békésen fejlődő, sok munkával élő lakosság életét is megnehezítette a II. világháború. De 1944 októberében a Horthy proklamáció hatására az orosz hadsereg szinte puskalövések nélkül haladt át e területeken. Tudták, érezték, hogy megváltozott a világ, de a tanyákon tovább dolgoztak az emberek.

Az iskolákban azonban megszűnt a tanítás. A tanítók részben katonák voltak, részben a szolgálati felhívásokra elmenekültek, de ha itt is maradtak, az iskolák hatóságilag gazdátlanok voltak. Az iskoláknál vagy a közeli tanyákban maradt pedagógusok éberem őrködtek, s így a berendezések viszonylagosan megmaradtak. A tanítás 1944. novemberétől szünetelt, s csak 1945 tavaszán indult újra.

Csökkentett anyaggal, néhány hónapos tanítás után, de bizonyítványt kaptak a tanulók az 1944/45-ös tanévről, de sokan egyáltalán nem tanultak ebben a tanévben.

Ebben az időszakban már jellemző, hogy nem csak pár évig jártak a gyerekek iskolába, sokkal többen szerezték meg a 8 év során az alaplúveltséget. Igen jelentős viszont azoknak a száma, akik a háború utolsó éve alatt kihagyott tanév miatt már 7. osztály végén befejezték tanulmányaikat, és nem szerezték a 8. évről bizonyítványt. Sok tehetséges fiatal kallódott el még mindig a szülők maradi felfogása miatt. A továbbtanulás ebben az időszakban még nem vált általánossá, a szülőknek dolgos kezek kellettek, nem tanult emberfők. Igen sokszor a tanító igyekezett meggyőzni a tehetségesebb gyermekek szüleit a továbbtanulás előnyeiről - többnyire sikertelenül. Akik mégis a továbbtanulás mellett döntöttek - akár szakmunkásként -, azok a későbbiek során meghatározó vezetői beosztásokhoz jutottak Csengele gazdasági és közigazgatási területein.

## A szocialista iskola létrejötte

A második világháború után a politikusok többsége egyetértett abban, hogy az államberendezkedést korszerűsíteni kell. Nagy erőfeszítésekkel építették újjá az országot, s küzdöttek egy emberibb világ, a demokratikus társadalmi rend megteremtéséért. Ebben a harcban a világi és egyházi erők kezdetben egymás mellett álltak. Egyetértettek abban, hogy a széles tömegeknek lehetővé kell tenni a kultúra elsajátítását, a munkások és parasztok tehetséges gyermekeinek is biztosítani kell az iskolai oktatásban való részvételt az elemi szinttől egészen az egyetemig.

Az oktatás demokratizálásának helyes alapelve vezette az iskolaügy irányítóit akkor, amikor 1945. augusztus 18-án elrendelték a nyolcosztályos



*Iskolai csoportkép 1951-ből*



*Az új belterületi iskola (bővítés előtt)*

általános iskola megszervezését.

A nyolcosztályos iskola - mint már láttuk - nem volt előzmények nélkül való a magyar iskoláztatás történetében. A gondolat már a húszas években felmerült, de akkor a gazdasági válság volt a megvalósítás akadálya. Az 1940. évi 20. törvénycikk rendelkezett a nyolcosztályos népiskolák létesítéséről, de a háborús viszonyok hátráltatták ennek tömegessé válását.

Döntő különbség volt a már helyenként működő nyolcosztályos népiskolák és a felállítandó új általános iskola között. Az előbbi megőrizte népiskola jellegét (mellette létezett a négyosztályos polgári iskola és a nyolcosztályos gimnázium), továbbtanulásra nem jogosított. Az utóbbi viszont a polgári iskolákat és a gimnáziumok alsó négy osztályát magába olvasztotta. Az általános iskola egységes jellegű: egyazon műveltségi anyag (egységes alpműveltség) közvetítését tűzi ki célul minden 6-14 éves gyerek számára.

A nyolcosztályos általános iskola megteremtése nem ment zökkenők nélkül. A tanév kezdete előtt két héttel kibocsátott rendelet váratlanul érte az iskolafenntartókat, az egyházakat. Az átalakítást nem készítették elő, legtöbb helyen hiányoztak a magasabb szintű oktatáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételek.

Kis településeken, az egy-két tanítós osztatlan iskolákban nehéz volt megszervezni a külön tanítóval és tanteremmel működő ötödik osztályt. Ez történt Csengelén is, ugyanis az oktatást több szükségteremben kellett elkezdeni, de így sem volt elegendő pedagógus a többletfeladatok elvégzésére.

Az új iskolatípus célja tehát az volt, hogy általános alpműveltséget nyújtson minden tanulónak, amelyre 14 éves kor után a középiskolai és felsőfokú tanulmányok, illetve a szakmai képzés épülhet.

A háború után széles körű mozgalom bontakozott ki az alpműveltség terjesztése érdekében. Folytatták a korábban megkezdett harcot az analfabétizmus felszámolására. Az írás-olvasástanítás a felnőttkorban is elérhetővé vált, de lehetővé tették a magasabb műveltség elsajátítását is. Csengelén Dolgozók Iskolája 1950-től 1981-ig működött, több százan végezték el itt a VIII. osztályt. Ez lehetővé tette többek számára a továbbtanulást, a munkahelyi érvényesülést. S nem utolsósorban a nagyobb tudást, a műveltséget is jelentette. A nevelők komoly részt vállaltak ebben a munkában, hiszen nem-



csak nappal, de sokszor éjszakába nyúló órákig tanítottak. Egy-egy sikeres vizsga azután minden fáradságért kárpótolta a "tanulót" és tanítót egyaránt.

A háború után hamarosan megindult a küzdelem az iskolák feletti ellenőrzés birtoklásáért az új hatalom és az egyház között. Esetünkben ez nem volt jellemző településünkön, hiszen egyházi iskola nem működött, így csak a meglévő népiskolák funkcióváltása következett be a szocialista elvek-nek megfelelően.<sup>24</sup>

Bizonyos pártok, baloldali politikai erők (kommunisták, szociáldemokraták, polgári radikálisok különböző csoportjai, a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt egyes tagjai) az egységes, állami iskolarendszer megteremtését tűzték ki célul.

1947 márciusában a koalíciós pártok értekezletén a kisgazdapárt képviselője az addig kötelező hitoktatás helyett a fakultatív hitoktatás bevezetését indítványozta. Nagyszabású kampány indult a fakultatív hitoktatás népszerűsítésére, de a tervezett lépés akkor még, az egyházak egységes ellenállása miatt meghiúsult.

A fordulat évében, 1948-ban azután már a hatalom birtokába jutott baloldali politikai erők nem tűrhették tovább az iskolai nevelés ideológiai-vallási-világnézeti pluralizmusát.

Jól kitapintható az iskolának szánt szerep változása, ha az általános iskolai tantervek célmeghatározásait vesszük szemügyre. Az első új tanterv 1946-ban született, s így fogalmaz: *"Az általános iskola célja, hogy a tanulót egységes, alapvető nemzeti műveltséghez juttassa, mindenirányú továbbnevelésre és önnevelésre képessé tegye és közösségi életünk tudatos tagjává nevelje."* (Ez a tanterv egyébként igen korszerű elvek alapján született: lehetővé tette az egyéni hajlamok kibontakoztatását, választható tárgyak és gyakorlatok rendszerét kínálta, törekedett a munkáltatás megvalósítására stb.)

Az 1950-es tanterv már gyökeresen eltért elődjétől. Célként azt tűzte ki, hogy az iskola *"tanulóifjúságunkat Népköztársaságunk öntudatos, fegyelmezett állampolgáraivá, a dolgozó nép hűséges fiává, a szocializmus építőjévé nevelje..."*

Az 1945/46-os tanév már a tanulók teljes beiskolázásával indult, de természetesen nem minden zökkenő nélkül. Nem volt tankönyv, illetve a



*A tantestület 1956-ban (ülő sor)*

régiekből csak részleteket válogatva lehetett tanítani. A felszerelések igen hiányosak voltak minden iskolában.

Belterületen, Kelőpatakon, Pántlikán és Templomhalmon 2 tanuló-csoport volt, Vadgerlésen és Erdősarkon 1-8. osztályt összevonva tanítottak. Belterületen 1947-ben bővült háromra, majd két év múlva négy csoportra az oktatás. A két tanteremben egész napos oktatás folyt.

A tanítók nem csak oktattak, hanem sok iskolán kívüli munkát is végeztek. Például 1948-ban a szabadságharc 100 éves évfordulójára a tanulókat igen színvonalas műsor előadására készítették fel, így a járási bemutatón a csengelei gyerekek népi énekes játéka első díjat nyert. Berta György igazgató vezetésével zenekar alakult a csengelei lakodalmas zenekarok klarinétosaiból, cimbalmosaiból, bőgőseiből (Lantos Lukács, Rabi Illés, Papp György, Francia Antal és még mások is). 1949. március 15-én játszottak indulókat (Klapka, Dózsa), népdalokat, s ami a legesodálatosabb, a kottát

hírből sem ismerő zenészek Brahms V. magyar táncok című művének részleteivel ejtették ámulatba a több száz fős hallgatóságot. Így igazi kis kulturális központok voltak az iskolák.<sup>25</sup> Az elemi iskolák fokozatosan alakultak át általános iskolákká.

Az 1950. év új mérföldkő - Csengele önálló község lett, új tanácsi vezetéssel. Az iskolák továbbra is Szeged járáshoz tartoztak felügyeletileg, a nevelők kinevezése, megbízatása is itt történt.

1950-től Kálmán Ferenc az új iskolaigazgató. Ekkor kezdődött meg Csengelén a szakos oktatás. Ez azt jelentette, hogy a meglévő pedagógusok megpróbálták a tantárgyakat egymás között úgy felosztani, hogy egy-egy pedagógus lehetőleg egyfajta tárgyat oktasson. Ez kezdetekben a humán-reál tárgyak szétválásával valósult meg.

1953-tól Dorogi Géza az iskola igazgatója, vezetése alatt jött létre a mai oktatási struktúra fő vonulata. 1955-től mindegyik iskolában 4-4 nevelő tanított.

Erre az időre esik az iskolák államosítása, ami a mi esetünkben érdemi változást nem hozott, hiszen a csengelei iskolák már 1907-től állami iskolák voltak. Lekerültek a tantermek faláról a keresztek, s az iskolai hitoktatást különböző feltételekhez kötötték. A csengeleiek ragaszkodtak a régi hagyományokhoz, így a szülők akaratából - nagy harcok árán - 352 fő tanult hittant az első külön beíratások után. Kisebb botránynak számított e magas szám akkoriban, s nagyon megrótták a nevelőtestületet, különböző elmarasztalásokat alkalmazva. A rendeletek következtében a hittanra iratkozók száma a hetvenes években 10 alá csökkent.

A tanulók létszáma az ötvenes években 650 főre emelkedett. Belterületen kb. 330-350 fő, a tanyákon kb. 300 fő tanult. Belterületen 1952-ben hat, 1953-ban hét, 1954-ben már nyolc tanulócsoport működött. Tehát ekkortól beszélhetünk modern, osztályonként külön működő oktatásról.<sup>26</sup>

A tanulócsoportok növekedésével a belterületi két tanterem is kevésnek, szűknek bizonyult. Így történt, hogy az ötvenes évek elején, ahogy az idősebb kollégák mesélték, három igen "érdekes" tanterem kialakítására került sor. Igazi szükségstantermek voltak. *Daka-kocsma* - egész napos tanítás, este kocsma. Néha, nagy eső esetén, óra alatt leszakadt a mennyezet, sárral borítva könyvet, füzetet. A hármas padokban ötösével ültek a tanulók. *Sut-*



*A belterületi iskola az új szárnyal*

*ka-bolt* - az államosított kisboltból még kisebb tanterem lett, a padok egészen az ajtóig értek, szerencsére az kifelé nyílt. *Tóth Pál* államosított házában - a régi Csöpi presszóban is tanultak.

A belterületen a 11 nevelő immár szakosan oktatott délelőtt és délután. Gyalog, futva vagy kerékpáron rohantak egyik osztályból a másikba a falun át, hogy óráikat pontosan, lelkiismeretesen megtartsák. Igazi tanító, népnevelő volt valamennyi. Ez időszakban képesítés nélküli nevelő nem tanított. A tanítóképző 5. évfolyamának hallgatói, mint kihelyezett gyakorlóéves pedagógusok működtek, s a sikeres év befejezésével diplomát kaptak. Az ötvenes évek végéig tíznél is többen szereztek itt gyakorlatot, és lettek lelkes hívei a nem éppen könnyű - bár ekkor még jobban megbecsült - pedagógus pályának. Vannak, akik hűek maradtak az első munkahelyükhöz: Frányó Károly, Frányó Károlyné, Papp Istvánné, Sinka Ilona, Bitó Józsefné, Bitó József innen vonult nyugdíjba.<sup>27</sup>

A tanyai iskoláknál is emelkedett a létszám és a korszerűbb oktatás érdekében növelték a tanulócsoportok számát. 1950-ben Vadgerlés ismét két tanulócsoportra, 1953-ban Kelőpatak, Pántlika és Templomhalom három ta-

mulócsoporra, 1956-ban Kelópatak, Pántlika, Templomhalom négy tanulócsoporra, Erdősarok, Vadgerlés három tanulócsoporra fejlődött. A tanítás egész napos volt ezekben az iskolákban.

Az iskolák szertárai nagy részben üresek voltak. Tóth József kelópataki tanító céltudatos, hasznos irányításával, időt, fáradságot nem kímélve a nevelők szabadidejükben sok szemléltető eszközt készítettek fizikához, földrajzhoz és a többi tantárgyhoz, hogy nagyobb tudást biztosíthassanak a rájuk bízott gyermekeknek.

Rádió kevés, televízió nem volt a községben, de több színdarabot betanítottak az iskolában. (Hófehérke, Jancsi és Juliska, Többsincs királyfi, Molière darabot). Felnőttek színjátszó csoportja is működött, s a Dékány vendéglő "nagyszalája" zsúfolásig megtelt. Még az ablakok is foglaltak voltak egy-egy előadáson. A nevelők szívesen vettek részt a színdarabok, népszínművek betanításában, s többen a színpadon is együtt szerepeltek a műkedvelő, lelkes színjátszókkal.<sup>28</sup>

Sok kitűnő tanuló került ki az iskolából - közülük többen diplomás emberek lettek -, de még mindig kevesen tanultak tovább, a földhöz ragaszkodó idősök nem látták még a tanulásba fektetett idő megtérülésének lehetőségét.

A felsőbb szervek ígéretet tettek egy négytantermes új iskola felépítésére. 1956-ban bámulatos gyorsasággal emelkedett az "új iskola". 1956 az ország életében a változások éve, egy új elnyomás és egy újrakezdés kezdete. Ez Csengelén alig hagyott nyomot az iskola életében. A tanítás pár napig szünetelt, bár nyugtalanságok között, de megkezdődött a munka. Folyt az iskola építése is, épültek a tantermek, a nagy "zsibongó", a folyosók, az irodák. Még a villanyhuzalok is a helyükre kerültek, bár villany még nem volt a községben. Folyamatosan érkeztek az új berendezések, becsomagolva várták, hogy a helyükre kerüljenek.

A nevelők közben tanítottak a különböző szükségstantermekben, s várták a mielőbbi átköltözést. Mindenki az új iskolát és környékét takarította, senki sem hiányzott a munkából. Helyére került minden. Az új iskola ugyan négytantermes, de volt még két terem: a kisebb úttörőszobának, a nagyobb tanulószobának. Megszületett a döntés: ezeket is tanteremnek kell használni. Így alakult ki a belterületen a nyolc tanterem, a hat új a két régivel együtt.

Közben egy-két hiba miatt úgy tűnt, csak a következő tanévben lesz itt tanítás, de május végére készen várta minden a tanulókat, akik birtokba vették az új iskolát. Különösen a nyolcadik osztályosok örültek, hogy ők is tanulhatnak még itt, s gyönyörűen feldíszítették az új tantermet.

A felső tagozatosok csak délelőtt jártak iskolába, az alsósok délelőtt és délután is. Minden osztály önálló volt, az iskolában szakos oktatás folyt. Ekkor a tanulók létszáma 267 fő volt. A szertárak is részben feltöltődtek, új felszerelések, térképek stb. érkeztek, segítve az oktatás hatékonyságát.

1959-ben kigyulladt a villany a községben, s bár megvolt a vezeték az iskolában, sok javítani, átszerelni való is akadt. A tanyai iskolákat is sorban villamosították, s ezzel egy időben a Járási Művelődési Osztály központi keretből biztosította a rádiókat, később a televíziókat.<sup>29</sup> Belterületen a 70-es évek elején minden osztályban volt készülék, s bekapcsolódott a televízió oktatási programjába, ami bővítette a tanulók ismereteit, a távolabbi világ megismerését.

Ezen időszaktól a tanyai iskolák csoportbontásai igen változóak voltak, hol fejlesztették a tanulócsoportok számát, hol csökkentették. Általában háromról négyre emelték a csoportok számát, sőt Pántlikán és Templomhalmon öt nevelő is tanított, s ekkor részben szakosan osztották el az órákat. Aztán ugyanez történt fordítva, lecsökkent. Előfordult, hogy a nevelő áthelyezése miatt következtek be változások.<sup>30</sup>

Ugyanígy változott az évek folyamán a nevelők létszáma is, a jobb lehetőségekért sokan kérték áthelyezésüket. 1947-ben tizenhárom nevelő volt a testületben, a legnagyobb fejlesztések idején pedig harminchárman tanítottak a hat iskolában. Érdekesség, hogy a legnagyobb változások időszakában 10 év helyzetét megvizsgálva kiderült, ezen években 112 nevelő tanított Csengelén.

Az iskola életében bizonyos minőségi változások is bekövetkeztek. A hatvanas évek végén kezdődött meg a felső tagozatos tanulók belterületre irányítása. Fokozatosan csökkent a külterületi iskolák létszáma. Visszafejlődtek 3 illetve kétcsoportos iskolákká. Ez a folyamat érintette mind az öt iskolát: Templomhalom, Kelőpatak, Vadgerlés, Pántlika úti, Erdősarok. Ezzel a kezdeményezéssel megindult a külterületi iskolák elsorvasztása.

1961-től évenként 6-12 közötti létszámmal képesítés nélküli nevelők



*Iskolai csoportkép 1974-ből*

is kezdtek tanítani. Oka: részben a várostól való távolság, a kevés fizetés, a lakáshiány, az állam által rosszul fölmért tanítóképzés helyzete, a tanuló-csoport bontása stb. A képesítés nélküli nevelők többsége tanult, hivatásának érezte a tanítói pályát, főiskolát végeztek. Akadtak, akik a megkezdett főiskolát levelező tagozaton folytatták, vagy ott fejezték be.

Sajnos a képesítés nélküli nevelők alkalmazása sokáig tartott. Főként helyettesítőként kerültek a GYES-en lévők helyére. A cél az, hogy a pályára alkalmas, hivatástudattal rendelkezők el is végezzék a főiskolát, s jó nevelőként oktassák a rájuk bízott gyermekeket.

## Tanyai iskolák bezárása

A termelőszövetkezetek megalakulása után központi pártintézkedés hatására a tanyákat fokozatosan fel kellett számolni. Ezzel egy időben fölöslegesnek ítélték a tanyai iskolákat is. A szépen villamosított, jól felszerelt kis kultúrközpontokat halálra ítélték. Sorban zárták be a külterületi iskolák kapuit.

Először Templomhalom felső tagozata szűnt meg az 1971/72-es tanévben, majd 1973 januárjában végleg bezárták az iskolát. Ezek után a tanulókat a tsz traktorára szerelt fabódéban szállították a belterületre.

1974-ben Kelőpatakon 1 tanulócsoport, I-VIII. osztály maradt, majd 1976-ban megszűnt a tanítás. A Pántlika úti iskolában 1976-ban 1 tanulócsoport I-VIII. osztályos összevonással működött, majd 1978-ban végleg megszűnt az iskola. Vadgerlés 1978-ban I-VIII., majd I-VI. összevonással működött, majd 1981. szeptember 1-jével megszűnt. Az a sajnálatos, hogy ezen jól felszerelt, működőképes iskolákban tanulók létszáma ez időben 30-90 fő között volt, tehát nem volt indokolt a megszüntetésük, de a létszámcsökkenések is erőszakosan történtek. Csak egy iskola - az Erdősarki iskola - kerülte el egy ideig a megszüntetést. Sajnos vészesen csökkent a tanulók létszáma. Az 1993/94-es tanévben már csak I-III-IV. osztály indult 12 tanulóval.<sup>31</sup> 1995-ben ezt is bezárták.<sup>32</sup>

Sajnálatos módon a megszüntült iskolák nagy része országos viszonylatban is tönkrement, gazdát cserélt. Útjaink mentén több romba dőlt, kiveret ablakú, gázos környezetű tanyai iskolát láthatunk.<sup>33</sup> Azt hiszem, Klebelsberg Kunó nem így képzelte el a több mint 70 éve megálmodott és felépített tanyai iskolák sorsát - amiket azért építtetett, hogy tanultabbá, kulturáltabbá tegye a magyar paraszt, a magyar nép életét, s minél több tanító taníthasson, adja tudása legjavát.

Később aztán községünkben is autóbuszjárat indult. Megépült a kövesút Pántlikán, s hosszas tárgyalások után a VOLÁN az iskolákhoz is kapcsolta a közlekedést, kivéve Vadgerlést a rossz út miatt.



## Oktatás a 70-es és 80-as években

A tanyasi iskolák fokozatos megszüntetése következtében egyre nagyobb szerephez jutott a falu iskolájának (belterületi) fejlesztése. Ennek az időszaknak már megfelelően kutatható adatai vannak, az iskolai létszám alakulása a mellékletben található. Ebből kitűnik, hogy alapvető létszámbeli változások következtek be. Az urbanizációs folyamatok következtében sokan hagyták el településünket, és kerestek megélhetési lehetőséget a környező városokban. Ennek következtében alaposan megcsappant az iskola tanulóinak létszáma. A drasztikus létszámcsökkenés a 70-es években következett be.

1976-tól működik az iskolában tanulószoba, 1978-tól indult be a napköziotthonos ellátás.

1977-ben kiegészítették gyakorlati szaktanteremmel az iskolát, a műhelyterem társadalmi munkában készült el.

1982-ben a buszjáratok alkalmazkodnak az iskolához, így sok tanyasi gyermek problémája szűnt meg.

1986-ban fölépült a tornaterem. Ez főleg az Aranyhomok termelőszövetkezetnek köszönhető, s a rengeteg társadalmi munkának, amihez a falu apraja-nagyja hozzájárult. Azóta igen jó körülmények között folyik a testnevelés oktatása, az egészséges életre nevelés. Sok versenyen vesznek részt a tanulók, igen jó eredménnyel.<sup>34</sup> Nagyon időszerű volt már ez a fejlesztés, mivel előtte minden télen az iskola folyosóján tartották meg a testnevelés órákat.

Az 1980-as évek elején a demográfiai hullám következtében újra emelkedett a tanulók száma, s központi rendelkezések is szabályozták az osztálylétszámokat. Eszerint újra csoportot kellett bontani, az I. és IV. osztályt. Így már tíz tanteremre lett volna szükség. Ismét szükségteremeket hoztak létre. Az egyik a sportházban, a másik az éppen üresen álló belterületi iskola szolgálati lakásában került berendezésre.

A korábbi kérelmek, sok kilincselés, pályázat megnyerése után nyílt lehetőség a bővítésre, az új szárny megépítésére, két tanteremmel, szertárral. Az eredeti terv jobb, szebb volt, összekötötte volna az épületeket. Sajnos a sok huzavona, az anyagiak korlátozottsága, az árak, a költségvetés állandó

emelkedése nem tette lehetővé a terv kivitelezését. 1989-ben a tíz tanulócsoporthoz most már tíz tanteremben, újra megfelelő körülmények között tanult. Az elmúlt hosszú évek során mindig kicsit javult a helyzet. Korszerű termek, berendezések, felszerelések, új fűtési módszerek tették lehetővé a jobb munkakörülményeket.

Az általános iskolai oktatás mellett továbbképző iskola is működött a belterületen. Itt a tovább nem tanuló gyerekek hetenként két alkalommal tanultak. Főleg mezőgazdasággal kapcsolatos ismereteiket bővítették, elméleti és gyakorlati oktatásban egyaránt részesültek. A pályaválasztási feltételek javulása, a majdnem teljes beiskolázás e továbbtanulási formát később szükségtelenné tette, automatikusan megszüntette.

## Rendszerváltozás – Nemzeti Alaptanterv

A rendszerváltozás után sor került az iskolai oktatás fokozatos átalakítására. Az egységes tanterveket és az egykönyvűséget fokozatosan váltotta fel a Nemzeti Alaptanterv következtében a helyi tantervek kidolgozása és a település, illetve a pedagógus igényeihez leginkább igazodó tankönyvek kiválasztása. A Nemzeti Tankönyvkiadó mellett más kiadók tankönyveit elkezdték használni az iskola tanulói.

A rendszerváltozás előtti időkben egyeduralkodóként a Nemzeti Tankönyvkiadó privilégiuma volt a kiadás. Az akkori iskolarendszernek megfelelően az egykönyvűség elve érvényesült. Az iskolai tananyag központilag meghatározott volt, és ekkor még a tanuláshoz szükséges tankönyv is egységes. Tehát a pedagógusok nem rendelkeztek még semmiféle autonómiával a tananyag és tankönyv megválasztásakor. Az új oktatási törvény jelentős változásokat idézett elő a tankönyvkiadás területén. A központi kerettantervet szélesebb körű helyi tanterv egészíti ki. A helyi sajátosságoknak megfelelő tananyag megválasztása a pedagógus feladata lett. Megszűnt az egykönyvűség, széles körű tankönyvpiac alakulhatott ki, amely a különböző igényeket szolgálja.

A csengelei általános iskola tankönyvrendelésének gyakorlata is változott. A központilag kiadott jegyzék tanulmányozása után választ tankönyvet a tárgyat oktató pedagógus. Az alsó tagozatban a könyveket egy

kiadótól rendelik, mert a tananyagok egymásra épülnek. Felső tagozatban a szaktanárok döntenek a megfelelő tankönyvek kiválasztásáról. Például:  
magyar, biológia, kémia, rajz, történelem - Nemzeti Tankönyvkiadó  
matematika - Calibra Tankönyvkiadó  
ének - Apáczai Tankönyvkiadó  
technika - Műszaki Tankönyvkiadó  
német - Lexika Kiadó

## A tanulói létszámok értékelése

Az utóbbi évtizedekben fokozatosan csökkent a tanulói létszám. Ezt igazolja a mellékletben található táblázat is, amelyből kitűnik, milyen nagy mértékű létszámcsökkenés következett be az elmúlt évtizedek során. Az 1964-es adatok szerint még 590 tanulója volt Csengelének. Az ezredfordulóra ez a létszám kevesebb, mint harmadára esett vissza. A létszámcsökkenésnek számos oka van. Sok csengelei lakos hagyta el a községet, és keresett munkát a környező városokban a biztosabb megélhetés reményében. A családok struktúrája is alapvető változásokon ment keresztül. A sokgyermekes családok helyett 1-2 gyermekes, két generációs családmodell jött létre. A jelenlegi születési statisztikák alapján a várható iskolai létszám már nem csökken tovább, az urbanizáció visszafordulóban van, inkább a városokból érkeznek új lakosok, akik gazdálkodással próbálnak lendíteni anyagi helyzetükön.

A fenti adatokból kitűnik, hogy az osztálylétszámok viszonylag ideális nagyságúak, átlagosan 20 fősek, az alsó tagozatban egy párhuzamos évfolyam is működik, 14 és 15 fővel.

## Az iskola közelmúltjának fejlesztései

Az utóbbi időszak számos pozitív változást hozott az iskola és közvetlen környezete életébe. A számítástechnika - informatika oktatásban sikerült 20 férőhelyes oktatótermet kialakítani. Az iskola bekapcsolódott az Internet hálózatba is. 5 éve készült el egy 13 férőhelyes nyelvi labor, amely az udvaron álló legrégebbi épületben került berendezésre.

Az iskola szakos ellátottsága az utóbbi évek során kielégítő, ebben nagy szerepet játszik az a tény, hogy a településen élő fiatalok egyre többen tanulnak felsőoktatási intézményekben, és végezve szívesen térnek vissza régi iskolájukba tanítani.

1998-ban az iskola bekapcsolódott a rendőrség DADA-programjának oktatásába. Az oktatás lényege a gyermekek preventív védelme az életben előforduló káros hatásokkal szemben.

Az iskola kulturális élete igen sokat fejlődött a művészeti nevelés következtében, és a Diákönkormányzat széles körű tevékenysége nyomán. Hagyományörző rendezvénné vált: az őszi sportnap, Mikulás-klubdélután, farsang. Külön említést érdemel a szülők-nevelők játékonysági bálja: a Mikulás-bál, amely 2003 decemberében tizenegyszer került megszervezésre. Ez a rendezvény fog össze kicsit és nagyot, szülőt és pedagógust egyaránt.

A szakfelügyelői szolgálat megszűnésével az iskola új, Comenius 2000 nevű minőségbiztosítási rendszer segítségével örökdió az oktatás felett. Ez a Gallup Intézet segítségével valósul meg, amely teljeskörű átvilágítással elemzi az iskolában folyó oktató-nevelő munkát a pedagógusok, vezetőség, diákok, szülők, fenntartó és egyéb kapcsolatokon keresztül.

## Jövőbetekintés

Az iskola múltját megvizsgálva sok kérdés merült fel, amelyek megválaszolásra várnak. Legnagyobb probléma az iskolalétszám ugrásszerű csökkenése. Elgondolkodtató, vajon életképes tud-e maradni az egyre csökkenő létszámmal dolgozó intézmény. A kérdésre a választ a településen alakuló születésszámok adják meg.

Megnyugtató az a körülmény, hogy előreláthatólag csak a 2005/2006-os tanév során lesz kevesebb elsős tanuló, a többi évben az osztálylétszám 20 fő körül alakul. Az ideális osztálylétszámok lehetővé teszik a korszerű oktatást, nevelést.

Az iskola távolabbi jövőképeinek alapvető eleme a településen születő gyermekek száma, ezt befolyásolja számos tényező: szociálpolitikai jelenségek, helyi munkahelyek alakulása, az elvándorlás és betelepülés jelensége.

## A tanulói létszám 1890-2003 között

Tanév	Alsócsengelei, Pántlika úti	Csengelei, Belső- csengelei	Felső- csengelei, Kelőpata- ki	Középső- csengelei, Vadgerlé- si	Külső- csengelei, Temp- lomhalmi	Erdősarki	Össze- sen
1890/91	-	197	-	-	-	-	197
1891/92	-	240	-	-	-	-	240
1892/93	-	223	-	-	-	-	223
1893/94	-	217	-	-	-	-	217
1894/95	-	212	-	-	-	-	212
1895/96	-	218	-	-	-	-	218
1896/97	-	224	-	-	-	-	224
1897/98	-	168	-	-	171	-	339
1898/99	-	155	-	-	197	-	352
1899/00	-	160	-	-	214	-	374
1900/01	-	170	-	-	183	-	353
...	-	...	-	-	...	-	...
1906/07	-	143	-	-	183	-	326
...	...	...	...	...	...	-	...
1920/21	63	85	90	91	87	-	416
1921/22	126	139	146	141	138	-	690
1922/23	122	115	142	128	104	-	611
1923/24	111	128	124	106	129	-	598
1924/25	126	128	135	127	111	-	627
1925/26	111	135	124	129	127	-	626
1926/27	139	119	106	111	154	-	629
1927/28	126	123	133	125	134	-	641
1928/29	132	147	141	143	126	-	689
1929/30	149	134	135	158	137	-	713
1930/31	144	141	129	173	141	-	728
1931/32	152	138	134	164	148	-	736
1932/33	128	138	169	177	159	-	771
1933/34	170	151	167	176	170	-	834
1934/35	164	164	177	173	149	-	827
1935/36	176	150	166	150	146	-	788
1936/37	180	149	155	180	138	-	802
1937/38	162	148	156	168	143	-	777

Tanév	Alsócsengelei, Pántlika úti	Csengelei, Belső- csengelei	Felső- csengelei, Kelópatá- ki	Középső- csengelei, Vadgerlé- si	Külső- csengelei, Temp- lomhalmi	Erdősarki	Össze- sen
1938/39	162	156	145	164	133	-	760
1939/40	146	153	145	153	123	-	720
1940/41	128	158	134	128	123	-	671
1941/42	133	130	121	125	114	-	623
1942/43	122	146	107	119	111	-	605
1943/44	98	140	109	90	92	69	598
1944/45	...	...	...	...	...	...	...
1945/46	93	132	114	68	93	60	560
1946/47	...	...	...	...	...	...	...
1947/48	91	164	94	63	93	86	591
1948/49	84	183	96	63	93	81	600
1949/50	102	125	106	67	97	88	585
1950/51	90	213	101	57	101	76	638
1951/52	88	139	102	62	103	75	569
1952/53	101	210	94	64	93	72	634
1953/54	93	220	88	68	89	67	625
1954/55	90	215	83	61	...	68	...
1955/56	88	207	86	72	97	65	615
1956/57	82	212	78	65	91	70	598
1957/58	84	205	73	69	94	75	600
1958/59	87	203	96	67	94	80	627
1959/60	89	179	83	63	91	82	587
1960/61	95	184	88	60	100	90	617
1961/62	77	177	95	58	97	86	590
1962/63	82	176	50	55	102	93	558
1963/64	78	177	108	48	106	91	608
1964/65	70	180	96	38	99	99	582
1965/66	74	168	89	34	102	91	558
1966/67	82	171	70	34	93	88	538
1967/68	68	170	70	32	98	92	530
1968/69	65	156	65	32	91	90	499
1969/70	58	150	45	30	84	75	442
1970/71	58	152	42	35	59	59	405
1971/72	53	134	36	30	51	56	360
1972/73	52	139	32	31	40	54	348
1973/74	42	158	31	30	6	56	323

Tanév	Alsócsengelei, Pántlika úti	Csengelei, Belső- csengelei	Felső- csengelei, Kelópata- ki	Középső- csengelei, Vadgerlé- si	Külső- csengelei, Temp- lomhalmi	Erdősarki	Össze- sen
1974/75	32	166	32	33	-	51	314
1975/76	30	156	20	32	-	56	294
1976/77	28	164	-	32	-	52	276
1977/78	29	178	-	26	-	41	274
1978/79	-	178	-	20	-	47	245
1979/80	-	195	-	22	-	17	234
1980/81	-	204	-	15	-	16	235
1981/82	-	220	-	-	-	18	238
1982/83	-	241	-	-	-	19	260
1983/84	-	228	-	-	-	16	244
1984/85	-	231	-	-	-	19	250
1985/86	-	243	-	-	-	19	262
1986/87	-	236	-	-	-	13	249
1987/88	-	258	-	-	-	14	272
1988/89	-	244	-	-	-	13	257
1989/90	-	237	-	-	-	10	247
1990/91	-	214	-	-	-	12	226
1991/92	-	211	-	-	-	15	226
1992/93	-	201	-	-	-	14	215
1993/94	-	188	-	-	-	13	201
1994/95	-	191	-	-	-	9	200
1995/96	-	185	-	-	-	-	185
1996/97	-	178	-	-	-	-	178
1997/98	-	184	-	-	-	-	184
1998/99	-	179	-	-	-	-	179
1999/00	-	171	-	-	-	-	171
2000/01	-	171	-	-	-	-	171
2001/02	-	171	-	-	-	-	171
2002/03	-	168	-	-	-	-	168
2003/04	-	168	-	-	-	-	168

## A tantestület tagjai voltak

### Igazgatók:

Zsák József	1921-1922	Kozáry Gyula	1944-1946
Veress József	1923-1924	Berta György	1946-1948
Simány István	1924-1925	Kálmán Ferenc	1949-1951
Kertész János	1926-1931	Dorogi Géza	1952-1978
vitéz Pottyondy Imre	1932-1937	Heim Gézáné	1978-1990
Takács Mihály	1937-1942	Varga Lászlóné	1990-1996
Hengartner Józsa h.	1943	Heim Géza	1996-

### Tanítók, tanárok:

#### Belterület (Belsőcsengele) 1890-

Faragó Boldizsár	1890-1902	Egerszegi Mária	1930-1931
Krachtsuz Gusztáv	1902-1908	Kruzslitz Erzsébet	1932-1938
Tölcséry Ferenc	? - ? (†1915)	Hengartner Józsa	1939-1949
Darányi Franciska	? - ?	Kun Szabó Andrásné	
Bartha Veronka	? - ?	Bartos Mária	1943-1953
Paucz Ilona	? - ?	Hargitai Imre	1945-1951
Kohlmann Mihály	1918-1920	Papp L. Istvánné	
Humay Gyula	1920-1922	Papp Terézia	1948-1979
Zubek Ferenc	1923-1926	Csábi László	1949-1950
Zubekné Siha Irén	1923-1926	Tánczos Sándor	1950-1951
Bense József	1926-1927	Viharos Sándorné	1951-1952
Bense Józsefné		Tapody Zoltán	1951-
1953			
Gyömöreay Hilda	1926-1927	Punkhardt Margit	1951-1954
Orosz Ferenc	1928-1944	Igács Jánosné	
Ragyina Margit	1928-1929	Bárkányi Anna	1952-1982



Atlasz Henrik	1952-1953	Szabó Jánosné	1962-1963
Tóth Lászlóné		Franczia Jenő	1963-1966
Varga Ilona	1952-1957	Kocsis Miklós	1963-1964
Kecskés Kálmánné	1953	Farkas Cs. Lajosné	
Fekete Erzsébet	1953-1954	Szabados Etelka	1963-1967
Nagy Ilona	1953-1955	Rácz Tiborné	
Bitó Margit	1953-1959	Molnár Mária	1963-1969
Kiss Mihály	1953-1954	Aladics Istvánné	1963-1965
Darányi Gizella	1954	Vig Sándorné	
Csatáry Zoltán	1954-1955	Fábián Erzsébet	1965-1988
Csatáry Zoltánné	1954-1955	Nagy György László-	
Obajdin Vincencia	1954-1959	né Krizsán Piroska	1966-1969
Szűcs Teréz	1954-1957	Varga Ferencné	
Tompa István	1956-1957	Király Éva	1967-1975
Palotás Lászlóné		Fuchs Jánosné	
Balázs Aranka	1956-1961	Csiszár Márta	1967-1969
Bárkányi János	1956-1961	Dorogi Mária	1969-1970
Bárkányi Jánosné		Serédi Béláné	
Kurucsai Ilona	1956-1961	Balázs Eszter	1969-1977
Orbán Dénes	1956-1957	Szőke László	1969-1974
Sárhegyi Károlyné		Szőke Lászlóné	
Cseh Irén	1957	Simon Erzsébet	1969-1974
Zádori Julianna	1958 körül	Sávai Klára	1969
Félegyházi Kis Lajos	1958-1962	Mónus Ernőné	1969-1970
Kátai Mária	1958-1959	Heim Gézáné	
Sinka Ilona	1958-1959	Berta Márta	1969-
Szabó Antalné		Sinka Ilona	1970-1995
Magony Ilona	1959-1962	Bárkányi János	1972-1975
Gyulafalvi Károly	1959-1960	Molnár Sándorné	1973-1974
Bernáth Mátyásné	1960-1962	Ádám József	1974-1980
Oláh Magdolna	1960-1962	Ádám Józsefné	
Dr. Jakab Ottóné		Bondár Zsuzsanna	1974-1980
Petrás Rozália	1960-1969	Németh Emese	1975-1977
Dr. Juhász Zoltánné	1961-1964	Bán Béláné	1975-1978

Juhász Veronika	1975-1983	Farkas Anna	1981-1982
Ágoston Ilona	1976-1978	Györfi Éva	1981-1982
Krizsán Ilona	1976-1977	Gémes Józsefné	1982-1986
Heim Géza	1976-	Olajos Margit	1982-1983
Ágoston Éva	1977-1978	Bárkányi György	1982-1987
Markó Tamásné		Varga László	1982-1994
Vasas Katalin	1977-1978	Varga Lászlóné	
Szűcs László	1977-1979	Tóth Mária	1982-
Marczis Györgyné		Longa Istvánné	
Szemerédi Rozália	1978-1980	Túri Márta	1982-
Movik Antal	1978-1980	Csókási Zoltánné	
Movik Antalné		Novák Veronika	1982-1995
Bálint Julianna	1978-1980	Pálinkásné Kordás	
Nikolényi Györgyné		Ágnes	1983-
Adorján Annamária	1978-1984	Erdélyi Ferencné	1983-1984
Frányó Károly	1978-1994	Tóth-Andorné	
Keresztúri Mária	1979-1980	Farkas Éva	1984-1988
Magony István	1979-1980	Nemes-Nagyné	
Magony Istvánné		Zséli Orsolya	1984-
Pető Julianna	1979-1984	Bödi Ildikó	1984-1986
Bitó József	1979-1997	Varga Zoltán	1985-1987
Kálmánné Rácz Ilona	1980-1981	Pigniczki Terézia	1986-1988
Sztachó Károly	1980-1981	Nagy Gáborné	
Szukits Rudolfné		Borbola Erzsébet	1986-
Orosz Márta	1980-1981	Csíkosné Frányó	
Károlyi Gáborné		Mónika	1987-1993
Varga Gabriella	1980-1982	Dr. Farle Csabáné	
Papp L. Istvánné Papp		Sánta Ildikó	1987-
Terézia (nyugdíjas)	1980-1995	Vig Tünde Katalin	1987-1988
Nagy-Czirók		Varga Levente	1987-1990
Gyöngyvér	1980-	Olajos Margit	1987-1991
Baksa Mária	1981	Hegedűs Katalin	1988-
Frányó Károlyné		László Márta	1988-
Fekete Erzsébet	1981-1989	Frányó Károlyné Fekete	
Doroginé Bíró Irén	1981-1982	Erzsébet (nyugdíjas)	1989-1995

Korom Edit	1989-1991	Horváth Irén	1993
Németh Emese	1989-	Kővágó Katalin	1993-1995
Franczia Beáta	1989-1990	Takács Zsolt	1993-1995
Csúri Zsuzsanna	1990-1991	Bitó Józsefné	
Gémes Zsuzsanna	1990-1991	Kiss Márta	1995-1996
Gurdics Gáborné		Lantos István	1995-
Kucsora Gyöngyi	1990-	Tölgyi Gyula	1996-2001
Virág Krisztina	1990-1991	Kiss Andrea	1997-1998
Kiss Nándor	1990-1992	Bíró Zoltán	1997-1998
Balogh Ágota	1991-1992	Bíró Zoltánné	1997-1998
Peleskei Mihály	1991-1992	Szűcs Erzsébet	1998-
Péter Szabó Zita	1991-1992	Barnáné Havrán	
Molnárné Lovas		Ilona	1998-
Zsuzsanna	1991-1994	Novákné Vízhányó	
Papp Emese	1992-1994	Erzsébet	2000-
Fekete Andrea	1992-1994	Csáki Tünde	2001-2002
Agárdi Ildikó	1992-1994	Tóth Mária	2001-
Mojzes Sándor	1992-1994	Lantosné Horváth	
Czirok Zoltán	1993-	Irén	2002-
Kaczur Andrea	1993-1994	Csókási Zoltánné	2002-

### **Erdősarki 1943-1995**

Sárhegyi Károly	1942-1944	Turai József	1959-1960
Sárhegyi Károlyné	1942-1944	Fekete Erzsébet	1960-1964
Dóczi Mihály	1944-1952	Bagi Dezsőné	
Dóczi Mihályné		Makra Ilona	1961-1966
Reveland Erzsébet	1944-1952	Bitó Józsefné	
Hász Béláné		Kiss Márta	1961-1995
Nagy Ilona	1955-1956	Osváth Ilona	1965 előtt
Tóth Lászlóné		Bitó József	1964-1979
Varga Ilona	1957-1961	Bujdosó László	1966 (?)
Sinka Ilona	1958	Biczók Magdolna	1967-1968
Szinok Gábor	1958-1969	Maróthi .....	1970 körül

## Kelőpatak (Felsőcsengele) 1908-1976

Bálint Gyula	1908- ?	Róta Béla	1951-1956
Venkey Dénes	? - ?	Lippay Ilona	1952-1953
Nyári Lukács	? - ?	Gyurkovics Klára	1953
Apró József	? - ?	Kószó Irén	1953
Zsiga Mihály	? - ?	Fekete Erzsébet	1954-1956
Niedermayer Béla	? - ?	Török Ferencné (Vig	
Szegi Mária	? - ?	Sándorné) Fábián	
Kammerer Júlia	? - ?	Erzsébet	1954-1965
Dudás Ödön	? - ?	Nagy Tibor	1956
Bíró István	1920-1921	Nagy Tiborné	
Sallay Kálmán	? - ?	Szabó G. Mária	1956
vitész Peterdi (Pálinkó)		Klárafalvi Magdolna	1958-1959
Lajos	1922-1926	Bárkányi János	1961-1972
vitész Peterdiné (Pálinkó- né) Darázs Gizella	1922-1926	Bárkányi Jánosné	
Bovatsék Jenő	1927-1934	Kurucsai Ilona	1961-1976
Bovatsékné Csada		Sinka Rozália	1961 után
Margit	1927-1934	Vas Sándorné	1961 után
Varga Ida	1930-1931	Dr. Fodor Alajosné	1963 körül
Sárhegyi Károly	1935-1942	Lóz József	1964-1965
Sárhegyi Károlyné		Révész Pál	1964-1966
Cseh Irén	1935-1942	Szalma Ágnes	1965
Mandula Mária	1942-1943		
Madarász Ilona	1943-1946		
Belovai Sándorné	1945-1946		
Fodor Albert	1948-1949		
Fodor Albetné			
Feketű Rózsa	1948-1950		
Tóth József	1950-1951		
Kovács Flórián	1950-1951		
Magda Irén	1951-1952		
Simsay Ágnes	1951-1952		

## Pántlika út (Alsócsengele) 1908-1978

Nagymihály Lajos	1908- ?	Papp Tiborné	
Lantos Margit	? -1919	Rácz Mária	1956-1960
Ifj. Zsák József	? -1920	Kordás Istvánné	
Tenk Imre	1921-1934	Obajdin Vincencia	1960-1965
Jó járt Etelka	1924-1927	Túri Ferenc	1961-1963
Tenkné Kiss Mária	1928-1934	Varga József	1961-1964
Bogyó Tivadar	1935-1941	Bitó József	1961-1964
Bogyóné Lenhádi Hermin	1935-1940	Szell József	1963-1965
Tóth Vilmosné Verendi Irén	1942-1946	Hargitai Imre	1963-1964
Juszkó Edit	1943-1944	Lippai Viktória	1964-1965
Dudás Pálné Bán Margit	1945-1961	Szabó Jánosné (Tóth Andrásné)	
Fráter Béla	1947-1954	Stadler Ibolya	1965-1968
Gombos Józsefné Nadasdi Etelka	1954-1959	Papp Mária	1965-1966
Fekete Erzsébet	1956-1958	Mészáros Sándor	1965-1967
Tari Mária	1956-1958	Mócza Erzsébet	1968 előtt
		Nikolényi György	1968-1972
		Nikolényi Györgyné	
		Adorján Annamária	1968-1978

## Templomhalom (Külsőcsengele) 1897-1974

Lóky József	1897-1900	Deák János	1921-1922
Báló Antal Mihály	1900-1905	Dudás Ödön	1922-1924
Barna Pál	1900-1905	Csóti Mihály	1922-1923
Wéner Lajos	1906- ?	Fazekas Mihály	? - ?
Venkey Dénes	? - ?	Ifj. Zsák József	1924-1926
Bíró István	? - ?	Komonczy Anna	? -1926
Sörös József	? - ?	Kerrey Antónia	1925-1926
Darányi Franciska	? - ?	Ragyina Margit	1926-1927
Bicskei Szilveszter	1921-1922	Danassy Júlia	1927-1928

Egerszegi Mária	1927-1928	Nagy Tibor	1953-1956
özv. Csukly Kálmánné	1930-1939	Nagy Tiborné	
Berde Vilma	1930-1932	Szabó G. Mária	1953-1956
Pusztai János	1933-1935	Fráter Béla	1954-1972
Kéry (Kéri) Ferenc	1935-1940	Tóth Antal	1954-1958
Radóné Veres Margit	1935-1936	Kovács István	1955-1959
Abonyi Ilona	1938-1939	Dr. Csókási Józsefné	1950-es évek
Illés Erzsébet	1938-1939	Tari Mária	1956-1959
Dóczi Mihály	1940-1943	Gyulafalvi Károly	1957-1959
Dóczi Mihályné		Herczeg Anna	1957-1959
Reveland Erzsébet	1940-1943	Sinka Ilona	1959-1970
Bartos Mária	1943-1944	Varga Ferencné	
Kátai Ferencné		Király Éva	1960-as évek
Szilágyi Márta	1944-1949	Vas Sándorné	1960-as évek
Kun Szabó Andrásné	1946-1948	Túri Ferenc	1961-1964
Tánczos Sándor	1948-1950	Dr. Litomeczky Károlyné Bán Klára	1963 körül
Fülöp Mihály	1950-1954	Biczók Mária Magdolna	1972-1974
Fülöp Mihályné			
Mészáros Franciska	1950-1953		

### **Vadgerlés (Középsőcsengele, Métélyes) 1908-1981**

Majoros Antal	1908- ?	Bérczi Kálmán	1926-1927
Sonkovics Gyula	? - ?	Triltschné Jójárt	
Macsuga János	? - ?	Etelka	1928-1934
Macsugáné Spietz		Kruzslitz Erzsébet	1930-1936
Katalin	? - ?	Tóth Gyula	1931-1932
vitéz Peterdiné		Varga Ida	1932-1933
Darázs Gizella	? -1922	Tárnok Nándor	1935-1941
Hevesi László	1921-1922	Tárnokné Jójárt	
Sallay Kálmán	1922-1923	Etelka	1935-1941
Bálint Gyula Sándor	1923-1924	Horváth Andrásné	
Triltsch Nándor	1924-1934	Szőke Erzsébet	1942-1959

Szabó Erzsébet	1942	Rózsa Erzsébet	1956-1957
Saáry Margit	1943-1944	Herczeg Anna	1957-1958
Takács Lívía	1945	Posztós Zsuzsanna	1957-1959
Nagy Tibor	1950-1951	Szabó Jánosné	
Fodor Viktória	1951-1952	Rácz Anna	1958-1959
Nádasdi Etelka	1951-1952	Kovács István	1959-1965
Lippai Viktória	1953-1954	Kovács Istvánné	
Gyurkovics Klára	1954-1955	Farkas Angéla	1959-1965
Bárkányi Jánosné		Frányó Károly	1965-1978
Kurucsai Ilona	1955-1956	Frányó Károlyné	
Kecskés Péter	1955-1956	Fekete Erzsébet	1965-1981
Rábik Aranka	1956-1957		

---

*Források:*

- <sup>1</sup> Eötvös József: A népiskolai törvényjavaslatról. Beszéd. Eötvös József művei (Magyar Helikon, Budapest 1976) p. 403.
- <sup>2</sup> Berta Tibor: A szegedi községi tanyai iskolák adattára (Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXXI., Szeged 2002) p. 207-209.
- <sup>3</sup> Hirdetés a 355/895. számú határozatról (Szegedi Hirmondó 1896. júl. 5.)
- <sup>4</sup> Millenniumi alkotások (Szegedi Hirmondó 1896. szept. 6., p. 8.)
- <sup>5</sup> Rendkívüli városi közgyűlés (Szegedi Hirmondó 1896. ápr. 16., p. 3.)
- <sup>6</sup> Kilenc új tanyai iskola (Szegedi Hirmondó 1896. máj. 22., p. 4.)
- <sup>7</sup> Kilenc tanyai iskola (Szegedi Hirmondó 1896. jún. 17., p. 3.)
- <sup>8</sup> Meddő árlejtés (Szegedi Hirmondó 1896. júl. 12., p. 5.)
- <sup>9</sup> Tizenegy tanyai iskola építése (Szegedi Hirmondó 1896. aug. 14., p. 3.)
- <sup>10</sup> A tíz új tanyai iskola (Szegedi Hirmondó 1896. szept. 29., p. 3.)
- <sup>11</sup> Százezer vályog (Szegedi Hirmondó 1896. dec. 23., p. 4.)
- <sup>12</sup> Árlejtés a tanyai iskolákra (Szegedi Hirmondó 1897. febr. 6., p. 4.)
- <sup>13</sup> Molnár Mihály: Emléktábla avatás az iskolában (Csengelei Krónika 1996. júl. 1., p. 178.)
- <sup>14</sup> Berta Tibor: i. m., p. 209-210.
- <sup>15</sup> Pukánszky Béla-Németh András: Neveléstörténet (Nemzeti TKK, Budapest 1994) p. 477-479.
- <sup>16</sup> Tanyai iskolák elnevezése (Szegedi Friss Ujság 1929. jan. 10., p. 3.)
- <sup>17</sup> Kultúrélet Szeged-Csengelén (Tanyavilág 1937. dec. 19., p. 6.)
- <sup>18</sup> Szórakoztató est Alsó-Csengelén (Tanyavilág 1938. márc. 13., p. 4.)

- 
- <sup>19</sup> Horváth Dezső: Tanítónő a tanyán (Délmagyarország 1969. máj. 31., p. 4.)
- <sup>20</sup> Beszélgetés Hell Istvánnal 2000-ben.
- <sup>21</sup> Pro Patria (Szegedi Friss Ujság 1915. okt. 12., p. 2.)
- <sup>22</sup> Gróf Klebelsberg Kunó: Beszédei és írásai 1917-1932 (A jegyzeteket írta és válogatta: Glatz Ferenc, Budapest 1990) p. 436.
- <sup>23</sup> Gróf Klebelsberg Kunó: i. m., p. 444.
- <sup>24</sup> Pukánszky-Németh: i. m., p. 576.
- <sup>25</sup> Beszélgetés Francia Lajossal 2003 márciusában.
- <sup>26</sup> Csengele Statisztikai Évkönyvek 1950-1963
- <sup>27</sup> Beszélgetés Papp Istvánné tanárnővel 2000-ben.
- <sup>28</sup> Regős Vilmos: Megérte a fáradságot (Népművelés 1959. júl., p. 24.)
- <sup>29</sup> Kordás István: Kigyúlt a fény Csengelén (Tanácsok Lapja 1959. dec. 10., p. 4.)
- <sup>30</sup> Horváth Dezső: Rangun alul (Délmagyarország 1972. okt. 8., p. 5.)
- <sup>31</sup> Iskolai Törzskönyvek, Csengele 1972-2002
- <sup>32</sup> Aigner Éva: Csengele – Az Erdő széli iskolában már csak Bitóék laknak (Délmagyarország 2000. jún. 23., p. 7.)
- <sup>33</sup> Horváth Dezső: Mi lesz belőled Erdősarki iskola? (Délmagyarország 1998. márc. 27.)
- <sup>34</sup> Csengele az első "fecske" – Diáksporkörök a mindennapos testnevelésért (Délmagyarország 1986. szept. 13.)